

Balogh István

Kálló vára és a Kállay család (1570–1640)

Nagykálló a XIV. század óta a Balogh-Semjén nemzetség birtokában levő falu volt. A családi hagyomány a nemzetség eredetét a honfoglalásig vezette vissza, de a XIV. század elején már három ágra szakadt. A birtokközpont nem Kállóban, hanem Kállósemjénben volt.¹

Az azonban bizonyos, hogy a XIV. század közepe táján már Kálló Szabolcs vármegye legnagyobb települése, heti- és országos vására bizonyos központtá emelte, a birtokos földesurai a jobbágyaik feletti úriszéki bíraskodási jogot is elnyerték. A határával szomszédos falvak akkorra pusztává váltak, és a földesurai megszerzésükkel terjedelmes uradalmat alakítottak ki.²

A család a XV–XVI. században az országos politikában jelentős szerepet nem játszott, néhány tagja a vármegyében alispánságot viselt. Viszont Kálló a XVI. században Észak-Tiszántúl jelentős vásárközpontjává nőtte ki magát, népes, nagy határu település, amelynek helyi szükségleteken túl távolabbi területeket ellátó kézműiparra volt.

Ezt az egyenletes fejlődést megzavarta az, hogy a kettős királyság (1526) létrejötte után a Tiszától keletre eső területek évtizedekig I. János és fia, János Zsigmond és I. Ferdinánd közötti küzdelem színterévé vált. Erre az időre esik a vármegye egyetlen várának, a Várday család által a XV. század második felében megkezdett várának, Kisvárdának a megerősítése. Az állandó hadjárások miatt a nagyobb birtokú földesurak megerősített udvarházakat, kastélyokat építettek, vagy a meglévőket megerősítették, s ott állandó őrseget tartottak. (1561. Mátészalka és Nagykálló, 1564. Nyírbátor).³

A török hatalom az Alföld középső és keleti terjeszkedése során, 1552-ben elfoglalta Szolnokot, néhány év múlva már a vármegye délnyugati részén, a nádudvari falvak lakóit adózásra kényszerítette. A királyi hadak támadása miatt János Zsigmond (1565) a törökök segítségét kérte, a segítségére jött hadak a kisvárdai járást

1. Balogh István: Szabolcs vármegye története. II. (= Szabolcs-Szatmár megye műemlékei) I. k. Bp., 1986. 143–144. p.; II. k. 1987. 99. p.

2. Uo. II. k. 100–101. p.; – 1549-ben Kálló környékén 12 faluban 231, távolabbi hat faluban 42, összesen tehát 273 lakott telek volt a Kállay család akkori három tagjának, Kállay Vitéz Jánosnak, Farkasnak és Lőkös fia Jánosnak birtokában. Nagykálló földesura a két első volt, 61 lakott telekkel. A mezővárosban akkor volt még 23 leégett ház, 28 üres telek, de 63 újonnan épült ház is. Mező Ar drás: Szabolcs megye a XVI. század közepén. *Szabolcs-szatmári Szemle*, 1985. 72–100. p.

3. Balogh István: id. mű, I. k. 143. p.

egészen a Tisza könyökéig feldúlták. A következő évben Rakamaz, Búj, Keresztút (Kótaj) elpusztult, Királytelek néptelen lett.⁴

Az adóösszeírások szerint 1570-ben a vármegye portáinak 70 százaléka, 1576-ban 76 százaléka már a törökök számára is adózott. A hódoltatott terület vonal Debrecenről Nyíregyházán át Rakamazig húzható meg. A nádudvari járás majd minden faluja, a kállói járás nagyobb része ekkortól kezdve kezdett elnéptelenedni.⁵

Bizonyos adatok azt igazolják, hogy ezekben az években már Kállót is pusztulás érte. 1636-ban még élt néhány 80 éves vagy ennél öregebb ember, aki emlékezett egy vagy több törökjárásra. Egy ilyen csapás után a mezőváros valamennyi időre néptelenné vált, a lakók még visszatértek régi lakóhelyükre, de a 70-es évek első éveiben már elpusztultnak mondták.⁶

Gyula elfoglalása (1566) után a hódoltatás még rendszeresebbé vált. Igaz, hogy a drinápolyi béke (1568) némileg állandósította a határokat Erdély, a török hódoltság és a királyság között. 1571-ben Erdély észak-nyugati határát is megvonták. Az egyezség szerint Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék a királyi Magyarországhoz tartoztak, Szatmáron megkezdődött a királyi vár építése.⁷

Az erősség építése Kállóban ezután az egyezség után kezdődött meg, bár a kezdés időpontját csak valószínűsíthetjük, ha 1671-re tesszük. A befejezés inkább bizonyos, 1574-ben már állott. Az is bizonyos, hogy a XVI. század ötvenes éveiben a dunántúli és az északi (felvidéki) végvár vonal már megvolt, az ónodi, tokaji vár építését még csak tervezték.⁸

A várak építését szoros területi beosztás szerint a vármegyékben lakó jobbágy-ságra portaszám szerint kivetett 12 napi ingyenmunkájával végezték. Tokaj vára építéséhez és fenntartásához Szabolcs vármegye két járása tartozott, a másik kettő Ecsedet építette. A váradi uradalom birtokai az ottani várhoz voltak kötelesek.⁹

A kállói erősség megépítését, minden valószínűség szerint, a Bécsben székelő haditanács határozta el. Országgyűlési határozat – mint legtöbb vár esetében – nem szólt róla, de egészen bizonyos, hogy nem a vármegye építette, nem is a földesurai fogtak hozzá, sőt az is biztos, hogy nem is hozzájárulásukkal jelölték ki a helyét. Az is bizonyos – a fennmaradt ábrázolások is megerősítik – hogy a korabeli várépítés technikáját ismerő, szakszerű tervezés eredményeként épült fel.¹⁰

4. Mező András: Nyíregyháza Mohács után (= Nyíregyháza története) Nyh., 1987. 37–38. p. – a hódoltság területét mutató térkép uo. 39. p.

5. Balogh István: id. mű, I. k. 142. p.

6. Az 1636-ban meghallgatott igen öreg tanúk gyermekkori emlékei az 1570-es évekre nyúltak vissza. – Soldos Balázs kb. 85 éves: „Egyszer a törökök elnéptelénítették a mezővárost, de az elmenekült emberek hazatértek és benn is laktak.” – Pogány Tamás 75 éves: „Tudja, hogy egyszer elfutottak, de aztán ismét megépítették.” – Pacsirta Ferenc 75 éves: „Gyermekségében (1570 k.) ép és nagy mezőváros volt. A törökök sarcollatása miatt kellett elpusztulni... de később a lakosok közül néhányan visszatértek.” Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban SZSZBML), Nagykálló város levéltára. V. A. 3. 12. doboz 24. sz.

7. Acsády Ignác: Magyarország három részre osztásának története. (= A magyar nemzet története. Szerk. Szilágyi Sándor, V. k.) Bp., 1897. 384–388. p. – A határokat az I. Ferdinánd és János Zsigmond között Speyerben 1570-ben megkötött egyezség alapján vonták meg. I. Ferdinánd Nagybányát átadta az erdélyi fejedelemnek, és cserébe megkapta Szatmár s Nemeti városát.

8. Utalások vannak arra, hogy a Kállay család valamelyik Kállóban lakó tagjának némileg megerősített udvarháza volt a mezővárosban. Lehet, hogy ez volt az az erősség, amelyet 1561-ben Izabella hívei építeni kezdtek, s kárpótlás ellenében felajánlották I. Ferdinándnak, de aztán lerombolták.

9. Corpus Juris Hungarici (a továbbiakban CJH). 1556: 1. tc. 17. §-a.

10. Az építés megkezdésének 1571. éve Bongars Jakab utazó híradása alapján valószínűsíthető. Az utazó 1585-ben egy éjjelre megszállott Kálló végvárban és azt írta: „A várat 14 évvel ezelőtt Teuffenbach és Ruber (helyesebben Rueber) tábornokok a törökök építési készülékeit megelőzendő építették fel.” Íratok 4. sz.

Az is bizonyos, hogy 1574 végére az építés nagyjából befejeződött, mert az országgyűlés rendelkezése „a minapiban felépült” várhoz a fenntartásra szükséges 12 napi ingyenmunkára Ung és Bereg vármegyéket kötelezte.¹¹

Az is bizonyos, hogy a megépítéséhez a területet a Kállay család birtokából vették el, és ezért a földesurak kártalanítást nem kaptak, sőt a megépítésével egyidőben még a mezővároshoz való joguk is kétségessé vált.¹²

A vár nem a régi mezővárosban, hanem mellette, bizonyos távolságban pusztahelyen épült. A helyét a mai beépített területen a szórványos leletek alapján (tégla-törmelék, szemétdödrök) csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani. Ha hinni lehet a késői tanúvallomásoknak, a mai templom szentélye is bele volt foglalva. A középkori település – a tanúk szerint – a vártól messzebb volt, megépülése után pusztulni kezdett.¹³

Az bizonyos, hogy a vár megépítése előtti időben említett pusztulása csak időleges lehetett, mert 1572-ben – tehát az építéssel egyidőben – még 80 lakott portája volt 199 lakott házzal, csak 16 telek állott pusztán.¹⁴

Még a mai környezet is arról tanúskodik, hogy a vár eredetileg mocsárral részben körülvett területen épült, elég hosszú ideig – a tanúk szerint – németek építettek, nagy táboruk volt itt.¹⁵

A várról a XVII. századból számos ábrázolás maradt fent, de ezek nagyobb része nem tekinthető hitelesnek.

Szerény méretű erősséget mutatnak, néhány szilárdabban épült ház magasodik a bástyák fölé. A vár alatt lakóházak állanak, a váralja a hóstát. Az őrség biztosan a várban lakott. A váralján keletkezett települést már 1575-ben Ujkállónak nevezték.¹⁶

Ujkálló lakói nemcsak a régi helyről költöztek ide, valószínű, hogy az újak inkább a környékről és nagyobb biztonságokért húzódtak az erősség védelmébe. Innen teljesítették a földesuraiknak kötelező szolgálatot. Nemcsak magyarok voltak, a hóstát egy részét Rácvárosnak nevezték, és nem is mind jobbágyok, hanem különböző mes-

11. Az idézett 1574: 5. tc. 1. §.

12. A Kállay család négy tagja 1589-ben azt állította, hogy kastélyukat és mezővárosukat I. Miksa (megh. 1576) vette el, kárpótlásul azért kéri a tokaji várhoz tartozó uradalomban lévő Nánást, (ma Hajdúnánás) kárpótlásképpen. Az bizonyos, hogy a kamara elutasító javaslata után ekkor nem kapták meg. Íratok 4. sz.

13. A Kállay család a visszaszerzésért három ízben is folyamodott, folyamodásuk nyomán mindhárom esetben számos tanút hallgattak ki joguk igazolása végett. Az 1636-ban megejtett vizsgálat során a 75–92 éves tanúk még emlékeztek a várépítés kezdeteire is, és igen szemléletesen adták elő a helyének kijelölésére vonatkozó eseményeket. Major András 80 éves „ahol egykor a kápolna állott, amelyben most vagyon a kállói vár fegyverháza, amellet épült a vár”. – Tar István 80 éves a vár felépítése helyétől előbb egy Péchy erdőnek nevezett hely mellett rétet szántak. „Báthori Miklós uramnak nem tetszett, azért miután ott táborni ült, arra a helyre ment, ahol most a vár áll, ottan földbe ütvén az ásót így szólott a főurakhoz „kulya legyen az anyja: aki nem ilt akarja a várat megépíteni”. Így épült meg a vár.” Még keményebb kifejezésre emlékezett a fentebb említett Major András is. (SZSZBML, V. A. 3. 12. doboz 24. szám) – Báthory Miklós ezidőben 1568 óta Szabolcs és Szatmár vármegye főispánja volt. 1585-ben halt meg (SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 2. No. 18. 1568: Nagy Iván Magyarország nemes családai. Bp., 1857. I. k. 228. 443. p.

14. Zendy György, 85 éves: „Kálló mezőváros népes volt, a váron túl feküdt” – Biró Gáspár, 76 éves: „A régi Kálló, amely még megvolt gyermekkoromban, mikor a táborni meg szállották és a várat megépítették, magától elnéptelenedett. A régi lakói nem tudtak a mezővárosban lakni, elköltöztek, elhagyták.” – Major András, 80 éves: „A régi Kálló most (1636) pusztán áll.” SZSZBML, V. A. 3/a. 12. doboz 24. szám.

15. Kovács Benedek özvegye, 70 éves: „Mikor Kálló épült, a németek olyan számban voltak, mint a hangya, azután a város pusztulni kezdett.” SZSZBML, V. A. 3/a. 12. doboz 24. szám.

16. A várról készült ábrázolások Szabolcs-Szatmár megye műemlékei. II. k. Bp., 1987. 101–103. p. – Ujkálló név elvétele még a XVII. század elején is előfordul. SZSZBML, IV. A. 1/a. Prot. 4. fol. 189. 1575. Uo. fol. 207. 1576.

terek és a várhoz fizetés ellenében időszakos szolgálatra kötelezett darabontok is laktak itt. A darabontok egy részét a vármegye fizette.¹⁷

A vár és váraljai település a különféle jogállású lakóival, a földesurak és várórség viszonyának rendezetlensége már kezdettől sok vita magvát rejtegette.

A családnak talán két tagja lakott Kállóban, az egyiknek biztosan volt udvarháza és majorsága, szérűskertjét is említik. Korcsmájuk is volt. Ókállóban Kállay Miklós hidat épített, a sóhordó szekeresektől azon vámot szedett. Az udvarház közel lehetett a várhoz, mert az ágyúlövés elérte volna.¹⁸

Szolnok, méginkább Gyula elfoglalása (1566) után már lényegében véve nem volt akadály annak, hogy a hódoltatás az egész Tiszántúl területét fenyegetse.

Debrecen már Szolnok elfoglalása után – bizonyosan 1555 óta – oda fizette a szultáni adót.¹⁹

A drinápolyi béke ugyan úgy rendelkezett, hogy egyik fél sem épít új erősséget a meglévőkhöz kívül, ennek ellenére Ónod is. Kálló is utána épült. Igaz, hogy a török nem is szűnt meg lerombolásukat követelni. Ennek ellenére mindkettő fennmaradt. Eger és Tokaj között Ónod, Tokaj és Szatmár között Kálló erőssége biztosította az összeköttetést. Ez a végvár vonal száz évig mentesítette a mögötte fekvő területek falvait a kettős adóztatástól. Ezért maradhatott ott épségben a késő középkori sűrű falutelepülés-hálózat.

Kálló fontossága 1584 után méginkább megnőtt. Báthory István már mint lengyel király, ebben az évben megkötött szerződés szerint lemondott Szatmár és Németi városokról Nagyváráért cserébe, és Szatmárba is királyi őrség került.

Kálló várának őrzését német zsoldos gyalogok és magyar lovasok látták el, de már kezdettől fogva voltak köztük hajdúk is, ha nem is a várban, hanem a váralján.²⁰

Az újonnan kialakított és megerősített védővonal állapotát 1586-ban királyi commissio vizsgálta felül, hogy a további megerősítésére javaslatot tegyen a haditanácsnak. Kálló ezidőbeli állapotáról is részletes jelentést készített.²¹

17. Az 1610-ben lefolytatott vizsgálat tanúi erről részletesen vallottak. Törtől György: „Bir és Semjén elfutottak, befutottak Kállóba és onnan szolgáltak.” – Szűcs Bálint nemes: „Mikor én bementem Kállóba a paraszt nép köziben.” – Szunyogh János nemes: „Mikor jobbágyaink befutottak Kállóban, oltalomnak okáért, mikor az Rácvárost megülték, az én kicsiny jobbágyomnak is utcájok volt, az mely között ugyan más ember nem lakott. Az Kállay uraknak a jobbágyai is szolgáltanak, az kik darabontságra magukat nem adták.” – Békési Szabó János: „Azt tudom, hogy mindenik szerre való jobbágyok, ki-ki az ő uraiknak szolgáltanak.” SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 28, No. 1. 1610.

18. Tóth Lukács 42 éves nemes: „Kállay György tisztartójának házat, annak árva leányától földesura engedelmévei pénzért megvette, de tőle is meg kellett váltani: Kálthay Mihály volt a vár kapitánya, ő külön neki is kedvét lelt keresni érte.” – Ibroni Pál nemes: „Kálló városát ... piacostul bírták, a város sorompójáig, a Kállay urak” – Suta János nemes: „Tudom, hogy Kállay Györgynek udvarháza és majorsága volt benn a városban.” – Zandy Györgyöt, Kálthay Mihály küldte Kállay Miklóshoz „különben lakóházára irányítja az ágyút és fordítja.” – Székely Miklós: „A régi város helyén egykor hid épült, sóhordó szekerektől vámot szedtek”, a Kállay urak. SZSZBML, V. A. 3/a. 12. doboz, 24. sz.

19. Nagy László: Debrecen a négy hatalom útközpontján. (= Debrecen története. II. k.) Db., 1984. 319 p. – Korábban a meghódolást korábbi évekre tették. Szűcs István: Szabad királyi Debrecen város története. Db., 1871. 199 p.

20. Acsády Ignác: id. mű. 1897. 384–386, 388. p. – Koroknay Gyula: id. mű. 1970. 59–60. p. – A szabad hajdúcsapatokat már a XVI. sz. vége felé egyes főurak alkalmilag zsoldba fogadták jószágaik, kúriájuk védelmére – a vármegye ülalma ellenére is. – A várórségre vő. 1., 2. és 7. sz. mellékletet. – A várórséghez tartozó hajdúkra: Szamota István: id. mű. 171–179. p.

21. Az ingyen munkára CJH. 1578: 24. tc. 4. §. A commissio jelentése. II. sz. mell. Nyomtatásban őrző hely megjelölés nélkül. Tört. Tár. 1894. 34., 46. p.

Ebből tudjuk, hogy összekötő kapocsnak szánták Szatmár és Tokaj között, szük-ségesnek is vélték meglétét annak ellenére, hogy több ok miatt hosszabb ostrom kivédésére alkalmatlannak ítélték. Úgy gondolták, egy kevésbé sik helyen, védelemre alkalmasabb körülmények között, jól megépített erősség ezt a feladatot jobban el tudná látni. Kállót csak három oldalról védi mocsár, az is kiszárad hosszabb szárazság idején.

Az erősség fenntartására most Szabolcs, Ung és Bereg vármegyék vannak kötelezve, de jobban megerősített, megfelelőbb helyen felépítendő más erősség létrehozásához az országrész rendei bizonyosan hozzájárulnának. Kállót pedig vissza kellene adni a családnak. Azok különben is sok szolgát tartanak, és ha valami lovasokból álló segítő csapatot kaphatnának, vállalnák is az őrzését. A mezőváros is megépülne és a kincstárnak is jövedelme lenne belőle.

A haditanács a javaslatot nem fogadta el, az erősség megmaradt, a mezővárost a kincstár nem adta vissza és kártalanítást sem fizetett. Viszont a vár megépítése is csak részben nyújtott védelmet a hódoltatás elhárítására. A vármegye 1588-ban vizsgálatot tartott, és ebből kiderült, hogy még a közeli Orosra és a nem túlságosan messze fekvő Szegegyházára (puszta a hajdúdorogi határban) és Simára is eljuttotak a rabszedő, zsákmányoló török csapatok.²²

Viszont a várba telepített őrség fizetetlensége miatt még a távolabbi, kisvárdai járás falvait is zaklatta élelemért, s különféle munkákra kötelezte. Csapy Kristóf kapitány elismerte a katonaság kihágásait, de nem volt képes megakadályozni.

A panaszosok a várőrség által elkövetett hatalmaskodások hatását a török pusztítással felérőnek mondták.²³

A közeli és távoli falvak egyaránt legterheesebbnek az örletéssel kapcsolatos követelést mondták. A megyében vizimalmok nem voltak, igásökrök és lovak által hajtott szárazmalmokban végezték az őrlést. A kiadott gabona őrlésére a vámot nem fizették meg, a jobbágyság saját gabonájukból voltak kénytelenek megadni. A tarlón a keresztekben álló gabona kéveit kicsépelelték, az üresekbe visszarakták. A házaknál bort, sajtot, kenyeret követeltek, a találtakat erőszakkal elvették. A mezőn a lovakat még az ekéből is kifogták, napokra-hetekre elvitték, a kerteket letaposztatták, a vetéseket lelegettették.²⁴

A várőrség hatalmaskodása ellen a vármegye is felemelte szavát, a határhasználat miatt a földesurak Csapy Kristóffal is viszályba keveredtek. A várhoz szántóföld, kaszáló, rét és legelő nem tartozott. Az ott állomásozó őrség tagjainak pedig szántóföldjük nem volt, a földesuraktól kilencedfizetés ellenében voltak kénytelenek vetés alá földet bérelni. Csapy Kristóf erőszakkal hordatta el a Kállayak földjein termett

22. Oros: „Turcis subjecti”. – Sima: „A törökök rablották el, vitték el ruia embert, leányt, gyermeket két százat vagy többet” – Szegegyháza: „Ezt az elmúlt télen rablották el, vitt az pogány benne 62 embert.” SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 9. No. 16. 1588.

23. Vö. 1–2. sz. mellékletei. – Királytelke: „Elpusztulunk is, ő miattuk pusztulunk, nem a törökök miatt.” SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 9. No. 16. 1588.

24. Apagy: „A gabonát nyersen adják ki reájuk, de ha valami hujja esik a malom vármjánál, megveszik a szegény emberen.” – Nagyhalász: „Ha pedig kállai had, vagy tokaji had falunkba bejő, vagy mezőnkön által megyen, szekereit, lovat fog hatalmasul, erővel, mind faluban, mezőben, még ekénkben is kifogja, mind addig jár rajta, míg akarja.” Kemecse: „Kállóban, mikor gabonát osztanak nekik, az az szárazmalomban meg kell őretni, be kell hordani, vámot a maga gabonájából adni.” Zelemér: „Bocsátják a kállai darabontokat, lovakat, szekereket hetednapig széjjel hordozzák.” Hatház: „Ősszel a kállai németek kimennek földjeikről a disznókat elhajlják, valamelyiket szeretük, azt lövik és megmellyeszük, darabonkint metélik, úgy viszik Kállóba.” SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 9. No. 16. 1588.

kölest, s kaszáltatta meg a rétet. Nemcsak a kállói határon, hanem a környező falvak határain is hatalmaskodtak. Az országgyűlés 1596-ban és 1597-ben külön végzéssel tiltotta el a hatalmaskodást. Ennek ellenére Kállay Miklósnak 1602-ben és 1603-ban a közgyűlés előtt kellett tiltakozni amiatt, hogy „ő felsége kállai vitézei nem tudni, mitől indítatva arra a vakmerőségre vetemedtek, hogy az ő napkori erdejére hajtották juhaikat. Ha bármiféle juhászt, szolgát az tilalmas erdejében tetten ér, az ország törvényei által büntettetű. Kende János vicekapitány is levélben fenyegeti őket azzal, hogy ő a katonáit meg fogja védelmezni.”²⁵

A tiltakozás valószínűleg összefüggésben áll azzal, hogy I. Rudolf elődje, I. Miksa (meghalt 1576-ban) által elvett birtokot ezidőtájt visszabocsátotta a Kállay családnak. A későbbi években felvett tanúvallomásokból – az időpont közelebbi megjelölése nélkül – tudjuk, sőt a birtokbaiktatás részleteiről is értesülünk. Azt azonban nem árulják el, hogy a vár megépítése utáni erőszakos birtokfoglalással vagy szabályos eljárással történt az elvétel, még 1589 előtt.²⁶

Arra is emlékeztek a tanúk, hogy a család egyes tagjainak sok utána járásába, fáradozásába és költségébe került, hogy visszakaphassák.²⁷

Még mielőtt visszakapták volna, Kállay Lőrinc a vármegye közgyűlése előtt tiltakozás formájában bejelentette, hogyha Nagykálló birtokot Káthay Mihály kezéből visszakaphatják, akkor az ötlet és Miklóst illető részt magának tartja meg, míg az a rája eső költségéért meg nem téríti neki. „Viszont kielégítésük után a Ferencet és Jánost illető részt is csak akkor adják oda, ha azok is megfizetik a saját részköltségüket.” Az bizonyos, hogy a visszaszerzés érdeme Kállay Lőrincé volt – erre sok öreg tanú emlékezett.

De azt is sokan említették, hogy nem sok ideig volt birtokukban, Káthay János elvettette tőlük, ismét közelebbi időpont nélkül a vármegye által három év múlva megejtett vizsgálatból tudjuk. Az okát is elmondták a három ízbeni vizsgálat tanúi. A közvetlen kiváltó okra jól emlékeztek, a formájára nem.

Káthay Mihály jelentésére az elkobzás elrendelője, Barbiano Jakab János felsőmagyarországi tábornok – közismertebb néven Belgiojoso grófja. Az ő működése

25. CJH. 1596: 40.; 1597: 36. tc. – Thury János, 76 éves. „A kállai katonáknak itt saját földjük nem volt, azokat a szántóföldeket (Kállay János) kilencedvetés alá adta.” V. A. 3. 12. d. 24. sz. – Szunyogh János, 40 éves nemes: „Kállay Ferenc idejében kölesföldet fogott... kaszáltatott is ... Csapy Kristóf mind elhordatta, lovamat elvonta, de annak utánna megadta, de a szénát oda vesztették.” IV. A. 1/b. Fasc. 28. No. 1. 1610. – „Nemes és nem nemes kállói lakosok, lovas és gyalog katonák, igás barmaikat, ökreiket, a kállói, semjéri, kiskállói, biri, harangi, simai birtokaikon erőszakkal legeltették.” – írták a Kállay család tagjai panasziratukban, 1604. augusztus 7-én. SZSZBML. IV. A. 1/a. Prot. 9. fol. 86. – Csapy Kristóf 1590-ben még kapitány volt. Káthay Mihályt 1600-ban említik először. Uo. Prot. 6 fol. 167. 1590.; Prot. 9. fol. 3. 1600.; Prot. 9. fol. 55. 1602.

26. A mezőváros első elvételére utalt a Szabolcs vármegye követi számára a közgyűlés által adott utasítás is. „Ő felsége szepesi kamarája Kálló városát tőlük elfoglalta volt. „melyet császár ő felsége kegyelmesen megadott volt” SZSZBML. IV. A. 1/b. Fasc. 26. No. 11. 1608.

27. Borbély Gergely, 61 éves: „Emlékezek arra, hogy Rudolf Kállót visszaadta Kállay családnak. „ – Thury János, 70 éves: „Mikor Rudolf Kálló mezővárost a Kállay családnak visszabocsátotta ...” – Csehi Mihály, 60 éves. „Kállay Lőrinc szájából hallotta »én aztán sokat jártam, fáradoztam, hogy ez alkalommal Kálló mezővárost visszakapjuk, de azt sokáig nem tudtuk megtartani.«” – Zendy György, 92 éves: „Arra is jól emlékezem, hogy Rudolf Kállay Lőrincnek sok fáradozása, munkája költsége után visszaadta.” SZSZBML. V. A. 3. 12. d. 24. sz.

váltotta ki Bocskai István felkelését. E révén aztán a Kállay család ügye az országos, sőt nemzetközi politikával is kapcsolatba került.²⁸

A visszaadás és az azt követő beiktatás 1603 kora nyarán lehetett. A visszabocsátásról szóló királyi rendeletet a királyi biztos a templom mellett, „sok nép között felállván hirdette ki”. A várbeli katonák is jelen voltak a nép között. Kállay Lőrinc vette át a mezővárost. Birót is állított. „kiss Borbély Jánost tőnek vala meg birónak, a város népét régi szabadságában meghagyták vala.”²⁹

Mikor másodszor is visszakapták a várost 1610-ben, az akkori vizsgálat során elég sok tanú emlékezett arra, mi váltotta ki a második elvételt. Némelyek ugyan csak hallották, de a részleteket így is egybehangzóan beszélték el a két Szunyogh testvérrel, Jánossal és Istvánnal. Ők a közeli Bolt faluból már korábban beköltöztek jobbágyaikkal Kállóba. „Mind a ketten emlékezünk, mikor megadták volt Kállót a Kállay uraknak, egy Allah kiáltásért, sátorok vagdalásáért, doboltatásért, melyet részegségben cselekedtenek, Jakab János, aki akkor generális volt. Kállay Ferenc-től és Miklóstól elvette.” Mikor 1636-ban újból vizsgálat volt ebben az ügyben, a nagyon öreg tanúk majdnem szó szerint ugyanezeket mondták.³⁰

Az időpontot némileg segít valószínűsíteni, ha tudjuk, hogy Barbianot 1603 elején bízták meg Felső-Magyarország – azaz a Fátrától keletre levő királyi uralom alatt álló vármegyék – főparancsnokságával, Kassa székhellyel. Az ellenreformáció nyitányaként katonai erővel 1604. január 6-án foglalta el a lutheránusoktól a kassai főtemplomot. Ezt az eseményt már számos fiskális per előzte meg, amelyek hűtlenség és felségárulás címén történt elítéléssel és birtokelkobzással végződtek. Acsády Ignác említi, hogy a Kállay család ellen is indult fiskális per.³¹

A tanúk által emlegetett Allah-kiáltozás elegendő alapot nyújtott a per megindításához, a törökösség gyanúja a perhez jó ok is lehetett. Akár volt per, akár katonai erővel történt a birtok elvétele, a Kállay család nem nyugodott bele, már azon őszön megindult Bocskai támadása, és Káthay Mihály a felkelés kezdetén átadta a várat. Kállay Ferenc, Lőrinc, Miklós és János 1604. november 14-én hűséget fogadtak neki és kérték a birtok visszaadását.³²

De nem kapták vissza, mert a fejedelem a váraljára hajdúkat telepítettett és egy év múlva Korponán, 1605. december 12-én kelt adománylevelével Csomaközy And-

28. A megye követeinek adott utasítás SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 26. No. 11. 1608. – Az 1607-ben 1610-ben és 1636-ban végzett vizsgálat tanúinak vizsgálatai, IV. A. 1/b. Fasc. 25. No. 29. 1607; Fasc. 28. No. 1. 1610.; V. A. 3. 12. d. 24. sz. – Kállay Lőrinc 1602. január 29-én a vármegye törvényszéke előtt bejelentette, hogy ha ő és Ferenc költségükkel Káthay Mihály kezéből Nagykállót kiszabadítják, Kállay Miklós nem akarná kiadni az ő birtokrészüket. De ha mégis visszaszereznek, a nekik járó rész felett még a költségük megtérítéséért pert indítanak Miklós ellen. IV. A. 1/a. Prot. 9. fol. 25. 1602.

29. Kerecsi János, nemes ember: „Akkor senki nem mondott ellene.” – Szűcs Bálint 60 éves: az idézett részletes vallomás tőle való. SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 28. No. 1. 1610. – Philipp Mihály 75 éves: „Emlékezik, mikor történt az új mezőváros visszaadása, az csak négy-öt napig tartott.” V. A. 3. 12. d. 24. sz.

30. Siket István, jó 80 éves: „Kállay urak részegen, törökök módjára Allahot kiabáltak.” – Major András 80 éves: „Akkor Káthay Mihály volt a kapitány ... a várból a tizedeseket kiküldötte”, nézzék meg, valóban törökök vannak a váralján a külvárosban. Serfőző András, 70 éves: „Belgiojoso János Jakab tábornoknak megírta Kassára, parancsa érkezett, hogy az ilyet cselekvőket fogassa el és küldje Kassára”. Ezt a Kállay család megtudta és elmenekült. SZSZBML, IV. A. 1/b. Fasc. 28. No. 1. 1610.; IV. A. 3. 12. d. 24. sz.

31. Acsádi Ignác id. mű. 574–578. p. – Szekfű Gyula: Magyar történet. III. k. Bp., 1935. 360. p. – Magyar Történeti Kronológia. Bp. II. k. 360. p.

32. Rácz István: A hajdúk a XVII. században. Db., 1969. 120–121. p., 18. sz. jegyzet.

rás generális alatt szolgáló tizenkét hajdúkapitánynak adományozta. Megbizottai halála előtt néhány nappal a hajdúkat birtokba is iktatták.³³

A birtokbaiktatáson jelen volt a várórség kapitánya, Szabolcs vármegye alispánja, számos nemes úr, Kálló mezőváros bírása, négy esküdtje és egy kiskállói lakos. A helyszínen Fekete János, a várórség vicekapitánya „a kállói lovas és gyalogsereg” nevében ellent mondott, azon a címen, hogy ők az egész jószágot pénzükön megvásárolták. Az ellentmondáshoz csatlakozott a négy Kállay birtokos két megbízottja is.³⁴

A váralján lakók egy része nem kívánt a hajdúk között élni, ezért már 1606 nyarán kérték a fejedelemtől, hogy elköltözhessenek, és a tizenkét szárazmalomból is vihessenek el magukkal. A fejedelem utasította Rákóczy Lajos várkapitányt, hogy engedje meg a lakosoknak az elköltözést, a malmokat nem adta a várbelieknek.³⁵

Bocskai István nemcsak elfoglalása jogán jutott Kálló birtokába. A bécsi béke négy vármegyét, Bereget, Szabolcsot, Szatmárt és Ugocsát, Szatmár, Kálló és Tokaj várát átengedte neki és fiúörökösének. Viszont a béke egyik pontja szerint „a kállói fekvő jószágot az uralkodó már előbb átengedte és visszaadta” korábbi birtokosainak.³⁶

A fejedelem 1606. december 29-én meghalt, fiúörököse nem maradt, a béke szerinti adományok visszaszállottak a királyra. A kállói őrség Rákóczy Lajos parancsnoksága alatt hűséget fogadott a királynak. Viszont Ujkállóban a hajdúk napról napra szaporodtak. Szabolcs vármegye közgyűlése 1607. március 5-én határozatot hozott: „Int is öfelsége bennünket arra, hogy még a hajdúság miá' valami pártütés, zenebona országunkban ne történjék... A mi megyénkben is vadnak sokan, kik hajdúságon forgottanak, kikről felő, hogy ismét támadást tehetnének”, ezért Lónyay András és Fekete János vicekapitányt felhatalmazták, hogy a hajdúembereket a király hűségére feleskessék. Aki ezt nem tenné, hogy ha valamely nemes, város- vagy falufosztogató hajdút rejteget, azoknak menedéket ad, száz forinttal büntetessék. Ugyanilyen büntetés éri azokat, akik nem támogatják a nevezetteket az elfogatásukban.³⁷

Az első vizsály 1607 nyarán Kállóban mégsem a hajdúk miatt tört ki. 1607. június 12-én Kállay Miklós tett panaszt a vármegye előtt a vár őrsége ellen, hogy a kállói had az ő napkori udvarházára ráment, hogy a harangi pusztájáról behajtott marhákat visszakövetelje.³⁸

A nyár folyamán bekövetkezett az összeütközés a vár őrsége és a hajdúk között is. A fejedelem adománylevele szerint a mezővárost és tartozékait a hajdúk adomány-

33. „Az azelőtt a mi tokaji várunkhoz tartozó Kálló egész városunkat Nánás, Dorog Varjas nevű birtokaival, Hatház, Vámospércs, Sima és Vid részjószágaival adományozta a hajdú vitézeknek.” Közölve Silye Gábor: *Hajdú megye történeti viszonyai* (= Hajdú leírása. Szerk.: Varga Géza.) Db., 1882. 9. p.

34. A birtokbaiktatáson sok olyan tanú volt jelen (Szűnyogh Ferenc és István nemesek, Serfőző András Kálló mezőváros bírása, Major András kiskállói jobbágy), akik a későbbi vizsgálatok alkalmával igen részletes vallomást tettek az 1602–04. évi eseményekről is. Hajdú-Bihar megye levéltára. (a továbbiakban HBMLT). IV. A. 401/c. 33. k.

35. Úgy látszik, hogy a várórség a váraljára is igényt tartott, a jövedelmet biztosító szárazmalomokkal együtt. „A malmokon pedig a vitézek ne kapdossanak, mert nem emlékezünk arra, hogy ott valakinek malmot conferáltunk (adományoztunk) volna.” 1606. április 27. Tört. Tár. 1878. 81. p.

36. Acsády Ignác: id. mű. 622. p. – CJH. 1606. jún. 23. bécsi béke 12. rész. 8. §.

37. Tört. Tár. 1909. 91–92. p.

38. A vizsgálat során negyven tanút hallgattak ki. Az Orosra elhajtott marhák a várbeli katonáké, a vár alatt lakó darabontoké, „akik a külső sorompón laknak, ő felsége fizetésén”, jobbágyoké, sőt nemeseké is voltak. A tulajdonosok Kállay Miklós ottani kurtájára mentek. Verekedés tört ki, egy embert meglöttek. Kállay Miklós karddal vagdalkozott. „Úgy löttek, csak úgy ropogott, ki drabant, ki hajdú, ki paraszt ember.” SZSZBML. IV. A. 1/b. Fasc. 25. No. 29. 1607.

ban kapták. A kapitányok közül Elek János alatt szolgáló hajdúk nagy része Kállóban, más része a megyében tanyázott.³⁹

Itt is és más-más – főleg Borsod és Zemplén – megyékben fegyverben állók várak és megígért zsoldhátralékok kifizetését, a megígért helyekre való letelepítésüket. A nyár folyamán a halogatás miatt csak fokozódott az elégedetlenség, és ősz elején a fegyverben állók Debrecen környékén gyülekeztek. Tél elején számukat már tizenhatezerre becsülték.

Az erdélyi fejedelemség elnyerésére törekvő Báthory Gáborban támogatóra is találtak.

Az elégedetlenség lecsillapítására a királyi megbízottak és a hajdúság vezetői 1607. december 20-án ötvennapos fegyverszünetet kötöttek. Viszont a következő év február 18-án Báthory Gábor, Nagy András és Elek János megállapodtak, hogy a hajdúk támogatják Báthoryt a fejedelemség megszerzésében, Nagy András lesz a hajdú hadak generálisa, Elek János a vicegenerális. A fenyegető veszedelem elhárítására, az elégedetlenség leszerelésére részleges megegyezés született a királyi megbízottak és a hajdúk között Várkonyban. A hajdúk megkapták az egri káptalan birtokát, Polgárt (1608. ápr. 13.).

Ugyanakkor Szerencsen Homonnay Bálint és Széchy György királyi biztosok – Báthory Gábor közvetítésével – megerősítették a hajdúk megnevesítéséről szóló oklevelet a birtokadományozással együtt. Kálló vára a mezővárossal a hajdú vitézeké. „donációjában ökegyelmeket senki meg ne háborgassa”. A várparancsnok Németi Gergely lesz, de köteles lesz a hűségesküt a magyar királyra letenni. „Ha a hajdú vitézeknek ártalmokra cselekszik, a várat alapjaitól lerontjuk. A lerontott várat ne legyen szabad a hajdúknak újra felépíteni.”⁴⁰

Még meg sem száradt a tinta az egyezségen, Báthory Gábor 1608. április 26-án írta – biztosai jelentése alapján – Illésházy István nádornak, hogy a király hűségére felesküdt Rákóczy Lajos várkapitány alatt szolgáló várórség és a hajdúk között fegyveres összeütközésre került sor.

A hajdúk letelepítésével foglalkozó feldolgozásokban mindenütt szó esik arról, hogy az őrséggel való összeütközés miatt nem kaphatták meg a hajdúk, nemcsak a várat, de még a mezővárost sem.⁴¹

Báthory Gábor levelében részletesen elmondja az összeütközés lefolyását. „Rákóczy Lajos, ki szintén akkor otthon nem volt, találkozik hazafelé jövőn... a vicegenerálissal, Elek Jánossal, böcsülettel kimenvén elejbe, egy ideig békességgel mentek. Kocsija Rákóczynak beérkezvén, kit elől elbocsátott, kezdenek löni az hajdúkhöz álguykkal. A hajdúk kérdik, mi dolga volna. Rákóczy azt mondja, talán csak örömet lövének.” De aztán a hajdúkra is lőttek, a városban a hajdúkat is megtámadták, a felháborodott hajdúk Rákóczyt „sebben fogták el. Az városban pedig a hajdúk kimenvén, többen jöttek vissza.” Báthory igyekezett a feleket megbékíteni, de kéri Illésházyt, hogy a „civile bellumnak eleje vétéssék”, ő kegyelme jelenlétének autoritása addig is intse a felsőmagyarországi rendeket, hogy a fegyvertől tartózkodjanak.⁴²

39. Az egyetértés a várórség és a hajdúk között ősszel már teljesen megromlott. Nagy András és Elek János 1607. október 31-én írták: „A tokaji és kállai vitézektől is maradhatatlanok voltunk, hol egyet fogtanak el bennük, hol még lőrékkel bélelt beste léleknek szidtanak bennünket.” Szilágyi Sándor: Bethlen Gábor fejedeleme története. Pest, 1867. 19–20. p.

40. Szilágyi Sándor: id. mű. 295–296. p.

41. Rácz István: id. mű. 90–91. p.

42. 1608. ápr. 26. Tört. Tár. 1878. 881. p.

3.

A Révai Ferenc felső-magyarországi főkapitány által vezetett bizottság jelentése
1588. szeptember 24.

A vár jövedelme.

Felséged jövedelmét lehetne szaporítani, ha Kálló és (Nagy)Károly tizedét, amelyet most az országbíró árenda nélkül szed, Kálló szükségére lehetne fordítani.

Kállói kapitány és az őrség számára szerfelett veszélyes és terhes az, hogy Kállóban harmincadot szednek, mert a törököknek meghódoltak is naponta bejárnak oda és a vár állapotáról hírt adnak. Ezért a vámot át kellene tenni Bátor mezővárosba s a vámhelyet ott felállítani. Annak Keresztúton is legyen fiókja, kétségen kívül jövedelméből is lenne.

A vár állapota.

A kállói vár nagyon rossz helyen épült. Bár jól és ügyesen meg van erősítve, állapota is azt mutatja, hogy munkáját tekintve nagyon jó. Mégis olyan hogy az ellenség támadását nehezen viselné el, az itt bezárt őrséggel együtt igen hamar el kellene vesznie, elsősorban azért, mert sík mezőben, s a kiterjedt síkság miatt megsegíteni nagyon nehezen lehetne. Ezért úgy itélnénk, hogy miután a többi várat jobb állapotba hoztuk, a Tisza, vagy valamelyik mocsár mellett, természetből alkalmasabb helyen, erősebb, megfelelőbb erősséget kellene közmunkával építeni, ahol az országnak is többet használhat, egyben az ellenséggel szemben is megállhat és segíthet. Az országlakók, akiket a török hódoltatásától és adóztatásától ezáltal megmenekednek, az építést szívesen előmozdítanák, ha Felségednek úgy tetszenék ilyen módon megépíttetni.

Ezt pedig a Kállay családnak, a természetes urainak vissza kellene adni, azok különben is sok szolgát tartanak. Így az ottani mezőváros is – Felséged és az ország hasznára – újra megépülne és a nemes uraik is kétség nélkül magukra vállalnák a gondozását, főleg ha valami állandó lovasokból álló segítséget adnánk nekik. Ha előtte lenne egy új erősség, senkinek sem kellene félni. Azért is ajánlatos az új erősségnek helyet keresni, hogy ne csak a tokajival legyen állandó kapcsolatban, hanem az eggyel és az ónodival is, egyik a másikat védelmezhesse. A Tiszán innen és túl, nagy – mostan töröknek adózó – területet lehetne kiragadni a törökök torkából.

4.

A Kállai család folyamodása az udvari kamarához
Kálló mezőváros helyett Nánás adományozásáról
Ernő főherceg helytartóhoz, 1589. október 9.

(fordítás)

Fenséges főherceg stb. Kétségen kívül emlékezetében van fennségednek, hogy az elmúlt években fenséges atyja, jó emlékezetű kegyelmes urunk elvette a családunktól kastélyunkat városunkkal együtt, s ott az ország jobb megvédése érdekében várat építtetett, amelyet Kállónak hívnak. Kegyelmes főherceg, amit okleveleink és kivált-ságleveleink is bizonyítják, az tulajdon joggal bennünket illet, felséged előtt minden vármegye bizonyítja a vérség jogát. Mi ezért a birtokért őfelségétől másikat nem kap-

tunk, méltóztassék az öfelsége által tőlünk elvett birtok helyett Nánás falut kegyelmesen átengedni, hogy ugyan olyan hiven szolgálhassunk Fenségednek és a hazának, mint ahogy atyáink is készséggel szolgáltak. Alázatos szolgálói Kállay Farkas, Kállay Ferenc, Kállay Lőrinc és Kállay Balázs.

5.

A szepesi kamara jelentése Ernő főhercegnek
1589. október 9.

(fordítás)

Fennséges főherceg, Kállay Farkas, Lőrinc és Balázs, a tőlük elvett kastélyuk és birtokuk helyett Nánás falu átengedését kérik maguknak. Erről értesültünk Fennségednek 1590. augusztus 13-án kelt, a levelük mellékletével együtt megküldött parancsából. Ez a Nánás falu több más rác faluval együtt a tokaji várhoz tartozik. Amit felséged a mellékelt urbarium kivonatából megismerheti, nem éppen jelentéktelen hely, mivel Tokaj végvár, ott a várórség ellátásához e jóságokra és jövedelmekre szükség van, úgy véljük, ezt a falut Tokaj várának és ő felségének nagy kára, romlása nélkül elidegeníteni nem lehet, azért úgy véljük, hogy azt a kérelmezőktől meg kell tagadni.

6.

A kállói várórség fizetése 1580–1594 között.

(fordítás)

A kállói erősségbeli magyar lovas és gyalogkatonáknak járó teljes fizetés 1580. évben.

Március 22. Kállóban a lovasoknak és gyalognak járó teljes fizetésük 1579. október, november és december hónapokra. Ugyancsak 1580. január–február hónapra, azaz 5 hónapra ki van fizetve 2740 forint.

Június 7-én 1580. március–április hónapra ki van fizetve 1096 forint.

November 24-én májusra ki van fizetve nekik 548 forint.

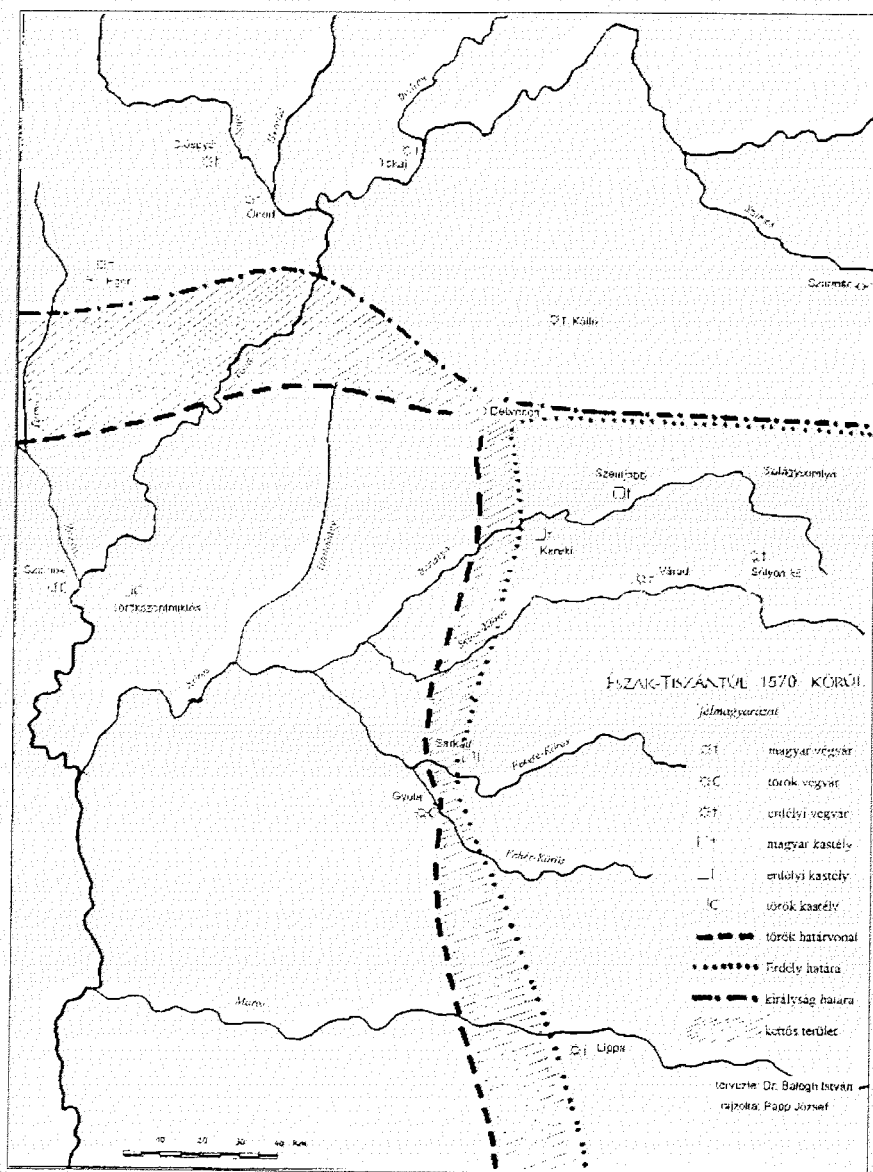
1581. december 31. Hét hónapra, azaz június, július, augusztus, szeptember, október, november és december hónapokra 1580 esztendőben ki van fizetve 3836 forint.

1581. február 10. Négy hónapra, azaz 1581. évi január, február, március és áprilisra ki van fizetve 2192 forint. 1583. március 15. Fizetésük fejében posztóval ki van fizetve 943 forint 43 dénár.

1582. április 20. Adtunk nekik 2180 forintot.

Ugyanolyan fizetésben 1441 forint.

A kállói katonáknak ez évi december hónap végeig tartozik a kamara négy hónapra zsolddal azaz 2192 forinttal. Ugyanis egy hónapi zsoldot vonakodtak felvenni.

Az országgyűlési határozattal lezárult a három uralkodót (I. Miksát, I. Rudolfot, I. Ferdinándot), Bocskai István fejedelmet, országgyűléseket, vármegyét foglalkoztató ügy. A Kállay család kártalanításként 1640-ben megkapta a Szatmár megyében levő Farkasaszó falut, amelyben még a XIX. sz. első felében is volt birtokrészük. Kálló mezővárosát és tartozékait az 1723:79. tc. alapján a család visszakapta ugyan, de a királyi kamarával és Nagykálló mezőváros magisztratásával folytatott pereskedés után csak 1740-ben sikerült magukat a közel kétszázötven évvel korábban elvesztett örökségükbe magukat beiktatni.⁵²

52. CJH. 1638:64. tc. – Görömbey Péter: A nagykállói református egyház története. Sárospatak, 1882. 5. p. – Rácz István: id. mű 1969. 121. p. – CJH. 1723: 79. tc.

IRATOK

1.

A kállói várörtség levele Nogarola Ferdinánd felsőmagyarországi főkapitányhoz
Kelet nélkül (1586. dec. 3.)

Tekintetes és nagyságos urunk. Szolgálatunkat ... Nagyságodnak. Istentől kívánunk Nagyságodnak jó egészséget, szerencsés életet. Nagyságodat kérünk, mint kegyelmes urunkat, Nagyságod nekünk megbocsásson, mert ha mi Nagyságodtól az mi fizetésünket kérünk, Nagyságod nehéz néven veszi. De ugyan nem tudunk egyebet Nagyságod kívül megtalálni, az mi fizetésünkért. Mikor Nagyságod parancsoltja szerint az kamarásokkal szemben valánk, de nemhogy azok pénzt adnának avagy fizetésünkre gondot viselnének az ú felsége parancsoltja szerint, hanem még György szemtül-szembe azt mondá, hogyha »mind egytül egyig kimentek is, s Kálló fenékkal felfordul is, mégha Magyarország elvész, még egyszersmind nem gondoll vele.« Azért kérünk Nagyságodat, mint kegyelmes urunkat, Nagyságod viselne oly gondot reánk, hogy fizetésünk lenne meg. Mert értjük, hogy Nagyságod kapitán urunknak irt, hogy mind lovagot, mind gyalogot benn tartson. Kapitán urunk is erőltet bennünket rája, de mi tőlünk a bennlakás semmiképpen nem lehet, mert éhhez bezzeg nem halhatunk magunktól, lovastól, mint tavaly is két főlegénynek csak egy lóva maradt az éhség miatt. Hiszem, nem kívánja azt Nagyságod, hogy megnyomorodjunk, mint az tavaly esztendőben, mert most is vagyon egynéhány bennünk, ki száz forinttal, ki pedig többel adós az tavalyi drága esztendő miá'. Hol pedig Nagyságod azt mondja, hogy többel is tartoztanak az kállói vitézeknek, hogy nem mint most, úgy vagyon, hogy tartoztanak kétannyival is, de akkor az abrakot nyolcával, kilencével vettük meg, de most egy köblivel sem találunk, bár szinte pénzünk volna is. Anélkül az szolgálunk mind az falvakon jártanak az fizetlenség miá', akkor is. Mert lám úfelsége megparancsolta az kamarásoknak, hogy mi nekünk hóról-hóra megfizessenek, azért ha nem elegek az mi fizetésünknek gondviselésére, mért veszik fel a tisztet, ha ne tudják. Ha ümaguk eszik-isszák meg az úfelség jövedelmit, avagy hová teszik. Nagyságod jól tudja, hogy Kállóban kevés nemes vagyon, kinek szántóföldje, szőlőhegye volna, kívül tengetné magát, hanem csak az úfelsége fizetésével kell megelégedniük. Itt pedig mikor a német vitézeknek profont-kenyerek elfogy, ők is éheznek, hatvanon kimennek az falukra, az szegény

embereknek kenyerét, sódorát elhozzák, azzal élnek. Ítesse és tartsa meg Isten Nagyságotat szerencsésen.

Anno 1586. adatott Kállóban 3. die Decembris. Nagyságodnak szolgálunk, az kállói vitézek fejenként.

Bécs. Hofkammerarchiv Ung. Hoffinanzen. 1591. febr. 3. 58. fasc.

2.

Csapy Kristóf kállói kapitány levele a kállói várórség fizetetlenségéről
Kállói vár. 1586. december 3.

(fordítás)

Tekintetes és nagyságos, nekem mindig kegyes uram, legkészségesebb szolgálatom ajánlásával.

(magyar)

Aggyon Isten egészséget. Én nekem ma hozák Nagyságod két levelet. Egyik kelt novembernek első napján, az másik 9. napján ma (december) 3. napján hozák. Azért az az oka, hogy Nagyságodnak ilyen későn kellett választ tennem. Büntetésen kívül Nagyságod ne hagyma az postákat, mert bizony igen restek. Uraiméknak kimenések felől Nagyságod, én azt írhatom, hogy kimenjenek és azt tisztem szerint eltöltöm őket, de semmiképpen meg nem maraszthatom, mert azt mondják, éhkel meg nem halhatnak. Ha mivert nekem tulajdonítja, meglátja, de okát Isten látja, mert csak adnák meg fizetéseket, bár én vállalnám az vitkeket meg, ha nem birunk az lovaggal, gyaloggal. De teljességgel elbúsultanak ez nagy szükséges időben való fizetetlenségek miatt.

Ha egyszer kellett volna az katona, az gyalog Kállóba, most is kellene, mert mindenféle vizek, sarak megfogytanak. Azért én Nagyságod, tudom, de katona és gyalog nélkül elégtelen vagyok úfelsége birodalmát őriznem, mert ha többen volnánk is készen kell lennünk. Azért Nagyságodnak reám való nehézsége ne legyen, mert Isten látja, oka én nem vagyok, sem lések semmi veszedelemnek, hanem reájok gondviseletlenség, melyért esik, ami esik. Im Várad mellől is két falut rabolt el a török, Gáborjának nevezik az egyiket. Immár mi negyedik holnapban vagyunk, kire fizetni kelljen. Ha csak enniek, inniok volna is, ki nem mennének, de éhkel nem halhatnak meg. Azt magam két szememmel látom, mikor énnekem volt és vagyon, hogy velek közlöm – Nagyságod megbocsásson – halad valamit a kamara dolga, mint víz, úgy nagy hián léssen, hoz egy holnapra ide, az Nagyságod levelét, hanem mindjárást megírtam az jobbagymnak, hogy Gyulára menjenek és igen jót hozzanak. Mert Szolnokból hozattam volt magam szükségire, de nem jót fogtak az lovat. Ha pedig Gyulán is nem volna sokul szinte Tömösvárral hozzák meg. Ezeknél mind törökök, mind magyarul nyílván leszen, hogy pusztán áll az kállai palánk. Nagyságos Uram nekem megbocsásson, mert nekem minden szükséges dologról Nagyságodat kell megtaláljam. Tarcsa meg az Uristen te Nagyságodat.

Datum in arce Kálló 3. die Decembris, anno 1586.

Spectabili, magnifico vestrae servus paratissimus Christophorus Chyapy de eadem.

(Tekintetes és nagyságos) (uraságodnak) legkészségesebb szolgálója Csapi Csapy Kristóf.

Bécs. Hofkammerarchiv Ung. Hoffinanzen. 1591. febr. 3. 48. fasc.

